
УДК 811.161.2'374:82-95

З.Г. Козирєва

Інститут української мови НАН України, м. Київ

ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ТЛУМАЧНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ*

У статті висвітлено здобутки сучасної української академічної лексикографії у створенні словника активного слововживання. Розглянуто словники різних типів і жанрів. Особлива увага зосереджена на досягненнях тлумачної лексикографії, адже саме в таких словниках найбільш повно відображено лексичне багатство мови в певний період її розвитку. Окреслено основні кроки в розробленні авторської лексикографії, охарактеризовано джерельну базу для укладання словника мови творчої особистості.

Ключові слова: тлумачна лексикографія, системні дослідження, джерельна база лексикографії, авторська лексикографія.

Особливе місце в лексикографії належить академічним тлумачним словникам, оскільки вони найбільш повно й всебічно відображають лексичне багатство мови в певний період її розвитку [1: 16; 6: 125]. Попри давні традиції української лексикографії, питання про створення великого словника національної мови постало тільки з утвердженням української народної мови в літературному вжитку й реалізувалося практично за століття потому. Роботу зі збирання матеріалів для такого словника розпочала група української інтелігенції, об'єднаної навколо журналу «Основа». Пізніше пошук лексики і фразеології на всіх теренах української етнічної території продовжили ті, хто гуртувалися навколо журналу «Киевская старина». На початку ХХ ст. подвижницька праця дослідників втілилася у «Словарі української мови», що вийшов у світ в чотирьох томах 1907 — 1909 рр. Цей словник, остаточне редагування якого здійснив Б. Грінченко, став одним із важливих етапів підготовки до створення великого тлумачного словника української мови.

© З.Г. КОЗИРЄВА, 2019

У ході визвольних змагань і кілька десятиліть потому українські лексикографи створювали перекладні загальномовні й термінологічні словники для задоволення потреб освіти, науки і книгодрукування. Подальший розвиток словникарства у ХХ ст. був загальмований репресіями 20 — 30-х рр., спрямованими проти української інтелігенції, робота якої була визнана «шкідницькою».

Попри складні умови, що склалися для української культури загалом і лексикографії зокрема, робота з підготовки до укладання великого тлумачного словника національної мови ніколи не припинялася. Так, працюючи над створенням розпочатого наприкінці 1945 р. академічного «Російсько-українського словника», науковці продовжували поповнення лексичної картотеки лексико-фразеологічним матеріалом із творів класичної художньої літератури, серед яких твори М.І. Костомарова, П.О. Куліша, а також заборонених раніше письменників доби розстріляного вродження. Тож фонди картотеки, успадкованої Інститутом мовознавства від попереднього періоду, на кінець 50-х рр. минулого століття налічували вже близько двох мільйонів карток.

Після опублікування «Проспекту тлумачного словника української мови» 1958 р., його широкого обговорення та схвалення принципів і засад побудови майбутнього словника, було ухвалено видати лексикографічну працю за назвою «Словник української мови» в десяти томах [6: 125]. Словник виходив друком понад десять років: перший том вийшов у 1970, останній, одинадцятий, — у 1980 р. Інструкція до такої грандіозної праці потребувала постійного уточнення і доповнення. За досвідом укладання перших чотирьох томів редакційною колегією було доопрацьовано нову інструкцію, що значно полегшило роботу над наступними томами. Неабияку роль у підготовці видання відіграв започаткований 1951 р. «Лексикографічний бюлетень», дев'ять випусків якого друкувалися упродовж 1951 — 1963 рр. «Словник української мови» в 11 томах і тепер — через майже чотири десятиліття від часу виходу останнього тому — за своїм обсягом і реєстром, рівнем лексикографічного опрацювання лексико-фразеологічної скарбниці української мови залишається неперевершеним досягненням української лексикографії. Він і досі є взірцем і підґрунтям для створення багатьох лексикографічних праць, оскільки створення тлумачного словника в технологічному аспекті — процес безперервний.

Гідним продовженням традицій академічної тлумачної лексикографії є створення «Словника української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х кн.». Реєстр цієї праці сформовано кількома лексичними масивами, що складають загалом понад 35 тис. слів.

Системне вивчення лексичного складу сучасної української мови забезпечує тісне поєднання основних галузей академічної лексикографії, серед яких вагоме місце належить авторській лексикографії. Реалізація культури відбувається через художню мову, яка потребує закріплення в авторському словнику як надійному інструменті дослідження ідіостилю

та художнього світу письменника і, ширше, творчої мовної особистості загалом (перекладача, журналіста, науковця, громадського діяча). Дослідники розглядають словник мови творів письменника як можливість через прийоми й засоби вербалізації індивідуального світомоделювання пізнати ідіолект митця — феномен його мовної особистості [3: 40]. Розбудова нової джерельної бази академічної лексикографії, зорієнтованої на створення нових тлумачних словників, передусім тлумачного словника лексичного ядра сучасної української мови, відбувається на основі творів письменників, перекладачів і публіцистів кінця ХХ — початку ХХІ ст. — Ю. Андруховича, О. Гончара, І. Дзюби, О. Забужко, М. Лукаша, Є. Сверстюка, М. Слабошпицького та Г. Тютюнника. Це та джерельна база, яку досі спеціально не опрацьовували і яка має істотно доповнити, а можливо, й змінити уявлення про нинішнє ядро лексичної системи української мови, її активний словниковий запас. Адже у творах цих авторів не тільки відображено науково-філософське осмислення навколишнього світу, а й намагання зрозуміти його рушійні сили, аби донести до читача свою оцінку ключових подій минулого і вплинути на майбутнє.

Мета роботи, яку нині виконує група лексикографів відділу, — дослідити лексико-фразеологічну систему української мови з урахуванням найновіших теоретичних і практичних здобутків вітчизняної лексикології та фразеології, лексикографії та фразеографії, здійснити її опис у формі зведеного словника мови письменників, перекладачів, публіцистів ХХ — ХХІ ст., що дасть змогу якнайповніше відтворити сучасний стан лексики та фразеології, виявити шляхи оновлення лексикону та фраземікону на нинішньому етапі розвитку української мови. Виконуване дослідження об'єднує ідея формування якісно нової джерельної бази сучасної української тлумачної лексикографії.

Авторська лексикографія, об'єктивуючи світ творчої мовної особистості, передбачає відмінне від звичного лексикографічного прочитання авторських текстів. На противагу принципам укладання великих, особливо академічних, словників літературної мови, зорієнтованих на пошук стійкого семантичного ядра слова з якнайширшої низки його застосовань, філігранність лексикографічної роботи укладача словника мови творчої особистості полягає в майстерності відшукувати кожний окремий семантичний комплекс слова. Різним виявляється також формування реєстру. Оскільки головним об'єктом опису в авторському словнику є слововживання конкретної творчої мовної особистості, інтерпретація відібраного мовного матеріалу, який може містити також критично осмислені слова обмеженого слововживання (поетичні, книжні, жаргонні, термінологічні, діалектні), враховує, передусім, чинник естетичного навантаження слова, його переосмислення й перетворення для реалізації певного задуму автора. Отже, об'єктом лексикографічного моделювання стає слово в дії, у певній текстовій функції, слово, словосполучення, вислів як знаки авторського мовомислення, як образи певних реалій, подій, ситуацій, тем. Завдання укладачів словника мови творчої особистості —

відібрати й описати ті лексичні одиниці, які не лише характеризують ідіолект митця, а й можуть бути оцінені як його перспективний внесок у розвиток лексичного фонду української літературної мови. При цьому особлива увага буде зосереджена на семантико-стилістичній характеристиці кожної реєстрової одиниці, описі відтінків, що з'являються при слововживанні, образному вживанні слів, семантичних трансформаціях, що виявляють сутність художньої майстерності автора. Обґрунтовуючи робочу назву майбутнього зведеного словника (СМТО), зауважимо, що майстер слова є одночасно і носієм загальнонародної мови, і її творцем, а його мова — творчо опрацьований варіант національної мови. Тобто, услід за Л.В. Щербою, мову письменника ми розуміємо як його конкретну мовну діяльність у межах системи загальнонародної мови [7: 34].

Творчі мовні особистості виявляють специфіку мовних смаків і уподобань, мають власні мовні пріоритети. Вивчення мовосвіту творчої мовної особистості допомагає зрозуміти живі процеси, що відбуваються в загальнонародній мові, а також нереалізований змістовий, естетичний, експресивний потенціал її засобів. З огляду на це, науковці опрацьовують мовний матеріал у тих аспектах, яких потребує мова певного автора для створення корпусу «Словника мови творчої особистості», а також розробляють концептуальні й методико-процедурні засади опрацювання мови окремих авторів. Наголосимо, що цей словник укладачі розглядають як необхідне підґрунтя для укладання словника лексичної основи української мови початку ХХІ ст.

У межах наявної типології словників СМТО за концепцією та принципами укладання є:

- за жанровою особливістю — новий (з огляду на характер, повномасштабність і різноаспектність зібраного матеріалу);
- за об'єктом дослідження — інтегральний (опису й поясненню підлягає не окрема мовна одиниця, а об'єднана якою-небудь спільною ознакою (формою чи змістом) сукупність мовних одиниць);
- за способом упорядкування матеріалу — зведений;
- за способом опису лексики — тлумачний філологічний;
- за повнотою реєстру — диференційний (містить різноманітні шари лексики і фразеології, що створюють особливості мови і поетики творчої особистості, відсутні у загальномовних словниках);
- за конститутивними ознаками — одномовний інтегральний (за винятком іншомовних прототипів, вказівок на походження слова чи вислову);
- за цільовою установкою — нормативний (містить усі лексикографічні параметри опису лексики, що виявляється і в реєстрі, і в характері дефініцій, і в ремарках, і в ілюстративному супроводі);
- за призначенням — довідковий (будучи суто філологічним словником, містить чимало енциклопедичної, культурно-етнографічної та історичної інформації);

— за метою створення — дослідницький (призначений як база для укладання нового словника лексичного ядра української мови, а також для подальшого вивчення мови цих творчих особистостей і мовної особистості загалом);

— за характером (специфікою) створення — фундаментальний науковий;

— за структурою — алфавітний;

— за статусом (лексикографічною традицією) — академічний.

Спираючись на досвід укладання авторських словників вітчизняними та зарубіжними дослідниками, можна сформулювати такі основні принципи створення СМТО:

— подати всі слова та їхні варіанти, написані кириличною та іншими графіками;

— вмістити загальні та власні назви (з уведенням останніх в основний корпус словника як лексичних одиниць і як твірну базу для похідних);

— навести всі граматичні та фонетичні варіанти заголовних слів;

— укласти словник у текстовому й електронному форматах;

— вважати СМТО етапом та частковою базою створення активного словника лексичної основи сучасної української мови;

— створити електронні картотеки мови творчих особистостей як основу для подальшого укладання зведеного словника і як важливий складник створюваної в Інституті системи «Електронна лексикографічна служба».

Однією з найскладніших проблем при укладанні будь-якого словника було й залишається визначення того корпусу слів, які потрібно ввести до реєстру словника [6: 7; 2: 238; 4: 279]. У СМТО мають бути відібрані й відображені всі наявні в тексті, критично осмислені прикметні для мови автора слова й словосполуки, включно із застарілими словами, індивідуальними утвореннями, термінами, жаргонізмами і т. ін. При формуванні реєстру СМТО особлива увага зосереджується на сутнісних властивостях реєстрової одиниці й забезпеченні її відповідним визначенням. Тобто, яку одиницю і з якою метою використовує мовна особистість, і яку майстерність при цьому виявляє, спираючись на контекст. Особливістю СМТО є його реєстр як у змістовому (містить лексичні одиниці з прозових, поетичних, перекладних творів), так і у формальному — лексикографічному плані (подано окремі лексеми — прості, складні (аббревіатури) і складені, словосполуки, власні назви, похідні від власних назв і т. ін.

Реєстр зведеного словника складають:

1) неологізми в широкому розумінні (не засвідчена в лексикографічних працях запозичена та питома лексика): **зек**, -а, ч., *жарг.* Особа, позбавлена волі за вироком суду, яка відбуває покарання в спеціальному закладі, — колонії, слідчому ізоляторі, тюрмі і т. ін.; ув'язнений. (Від скорочення «з/к» — «засуджений каналармієць», уперше з'явився під час будівництва Біломорсько-Балтійського каналу). *Правдивий, суворий і*

колючий, цей письменник [Солженіцин] прийшов у літературу.. підживити вогонь на пригаслому вівтарі істини — з кострубатим виглядом **зека**, який вистраждав істину і вже не міг розмінюватись, пристосовуватись і приймати ходову монету напівправди (СвБСУ, 1993, 122); **зекмундір**, -а, ч., розм.-ірон. Спеціальний одяг (звичайно у формі куфайки) для ув'язнених (Гра слів, пор. віцмундир — у Росії до 1917 р.: формений фрак цивільних чиновників). *Десь одразу після етапу на Колиму 14 березня 1977 року він [Василь Стус] написав листа.. «Дорогий Євгене! Давно не чув Твого джержельного голосу. Мав відразу уявляти Тебе в білому зекмундірі...»* (СвБСУ, 1993, 150);

2) авторські неологізми (не засвідчені в СУМ-11 і СУМ-Дод.): **вигнанщина**, -и, ж., розм. Місцевість, територія, яку полишили примусово чи під тиском обставин мешканці. *Хотілося б відзначити такі дві містичні обставини. Перша, зібралися люди українського пограниччя — з Донеччини, Луганщини, Волині, з вигнанщини, занесені якимись доцентровими вітрами і згуртовані ударами долі* (СвБСУ, 1993, 27); **гнучкохребетний**, -а, -е, глузл. Слабохарактерний; який легко підпадає під чий-н. вплив. (На обкладинці першого видання «Гайдамаків» Т. Шевченка семантично контрастний тричлен «Кирпа-Гнучкошиєнко-в», елементи якого послідовно означають: пиха, чванство + низькопоклонство, лакейство + «русифікація» українського прізвища як ознака холопства — характеристика українського панства, яке демонструвало дворянську зарозумілість перед народом, лакейство перед владою і холопську зневагу до всього українського. Пор. також у сучасних ЗМІ новини, позначені тегом «гнучкошиєнко»). *Найбільший розрив релігійної традиції бачив Лукаш у ланці, яку Ю. Яновський назвав «гнучкохребетна напівінтелігенція»* (СвБСУ, 1993, 87); **єдинонеділімість**, -ості, ж. Штучно утримуваний зв'язок, видима згуртованість і примарна єдність, зовнішня удавана цілісність і неподільність. *Партапарат в умовах перебудови хапається за недодушену ним релігію і відчуває, що то за сила, яка міцніє і з якою міцніє людина. Тому він хоче прилаштуватись при релігії з таким розрахунком, щоб устами священнослужителів виголошувати свої заклики до послуху, до консолідації навколо влади і до єдинонеділімості* (СвБСУ, 1993, 72); **крихотру́с**, -а, ч., зневажл. Про того, хто клопітливо займається дрібницями, забуваючи про головне. *«Народе, вік порізнений зі мною срамотою людської ворожди». Цей ..голос П. Грабовського кладе межу наївності аморфно етнічного патріотизму, це вже голос політичної свідомості нації. Далі ми знайдемо десятки таких голосів і одкинемо крихотрусів, які порпаються в епітетах «проти»* (СвБСУ, 1993, 110); **лободізм**, -у, ч. Заляканість і втеча від громадських проблем як практика суспільства, ураженого хворобою егоїзму і споживацтва. (За прізвищем Володьки Лободи — персонажа роману О. Гончара «Собор» (1962). *Лободизм ввійшов у практику і навіть у теорію «розвиненого соціалізму»* (СвБСУ, 1993, 89);

3) варіанти слів (лексичні і семантичні), не засвідчені лексикографічно або які набули нового значення чи відтінку значення: **барокамера***,

-и, ж., перен. Про суспільство, школу, взагалі суспільні інститути, які функціонально подібні до барокамери — герметичного апарату зі штучно створюваним зниженим або підвищеним атмосферним тиском, для використання в експериментальних цілях — деформувати свідомість людини під дією постійного морального пресингу. *Чурек для інтелігенції — це правда, хліб і повітря творчості. Але це відчувають лише ті, що навчалися у кращих барокамерах* (СвБСУ, 1993, 30). — У СУМ-11: дод. знач.; **дистрофія***, -ї, ж., перен. Моральний розклад, зубожіння. *Народ бідний, принижений, уражений духовною дистрофією* (СвБСУ, 1993, 21). — У СУМ-11: дод. знач.; **книжечка***, -и, ж. Зневажл. до книжка. *Даємо премію і Сверстюку [Премія ім. В. Стуса], хоча не стільки за його книжечку [«Блудні сини України»], де він дозволив собі кинути брудом у світлу й нещасну постать Остапа Вишні, скільки за його, Сверстюкові, табірні поневіряння* (ГЩ І, 1966, 559). — У СУМ-11: дод. знач.;

4) морфологічні або словозмінні okazіональні форми: **псішій**, -а, -е. Який ревно, запопадливо служить, ретельніше за інших захищає інтереси начальства. *Це окреме питання, чий пес псішій...* (СвБСУ, 114, 1993), словосполучення з явищами okazіонального характеру: **гомо совєтікус**. Презирлива назва радянської людини. *Гомо совєтікус пре гуртом, прагне бути зверху, більше споживати і більше урвати* (СвБСУ, 1993, 50);

5) засвідчені лексикографічно, але не витлумачені одиниці: **неосталінізм**, -у, ч. Суспільно-політична течія, пов'язана з відродженням ідей сталінізму. *Шістдесятники — велике явище другої половини ХХ століття, дивне своєю появою в непевну пору відлиги і стоїчним протистоянням неосталінізмові та живучою енергією в пору лібералізації* (СвБСУ, 1993, 24). — У СУМ-Дод.: дод. цит., уточн. тлумач.; **нерозмінний***, -а, -е, перен. Цілісний, не витрачений даремно. || Який цінується понад усе. (У народних казках: чарівний карбованець або п'ятак, який, незважаючи на витрачання, завжди залишається у власника). *У дзеркалі Заходу шістдесятники вперше побачили історичну роль, своє лице, намальоване на вічному полі боротьби за людину та її права, за нерозмінні людські вартості* (СвБСУ, 1993, 32) **Одіссея***, -ї, ж., кого або яка, перен. Про чий-небудь тривалі життєві випробування, пов'язані з різними подіями. || Розповідь про ці події. (За назвою давньогрецької епічної поеми Гомера, що описує мандри і пригоди Одіссея, царя Ітаки (VI ст. до н.е.). *Шістдесятники..., може, найвидатніше явище в Одіссеї нашого відродження* (СвБСУ, 1993, 24). — У СУМ-11: дод. знач. і цит.;

б) розмовна і стилістично забарвлена лексика: **глоданець**, -нця, ч., розм.-зниж. Обгризений, недоїдений залишок чого-небудь. *Вони [голодуючі] продають коріння кукурудзи, глоданці качанів, сушене коріння, кору дерев і коріння водоростей* (СвБСУ, 1993, 19);

7) стійкі словосполучення і фразеологізми: **гомін: золотий гомін** (у лапках), книжн. Про події в Києві 1917 р., пов'язані з проголошенням Центральною Радою незалежності Української Народної Республіки. (За однойменною назвою ліричної поеми П. Тичини про благовіст золотоверхого міста над Дніпром, вітання Андрієм Первозваним киян, благо-

словлення хрестом міста, предки встали з могил і приносять жертву сонцю, навколо всезагальна радість. Золоте сонце, золоті джерела, золоті куполи Лаври і Софії, золоті човни Андрія Первозванного, що причалюють із сивої давнини, створюють золотий гомін над стародавнім і новітнім Києвом). *І коли над Києвом 1917 року піднявся «золотий гомін» — у Києві з'явився будівничий української церкви, людина глибокої віри, патріот Василь Липківський* (СвБСУ, 1993, 34); **гвінтик: закручуваний і відкручуваний гвінтик**. Про того, хто не може справити помітного впливу на перебіг подій, відіграє незначну роль у якій-небудь справі. || Ким можна легко маніпулювати. (Пор. вислів «сталінський гвінтик» — про роль людини в комуністичному експерименті колишнього СРСР, коли потрібна була не особа, а слухняний трудівник, зорієнтований на «досягнення великих цілей» — виконання вказівок вождя і чергового партійного з'їзду). *Знищити особу — це стара державна мудрість, але запізнила. Особа стає надто великою після смерті. Найкраще — профілактика: раннє виявлення, рання неутралізація, раннє знешкодження, тобто перетворення на легко закручуваний і відкручуваний гвінтик* (СвБСУ, 1993, 94); **комунізм: казармовий комунізм**. Суспільно-політичний устрій СРСР, зокрема в 30 — 50-ті рр. ХХ ст., що характеризувався жорстким контролем усіх сторін життя суспільства, закритістю, репресіями. *Антихристиянська суть казармового комунізму найрізкіше виступила проти заповітної Христової науки любови і прощення* (СвБСУ, 1993, 79).

У тлумачному лексиконі застосовуються традиційні лексикографічні прийоми подання слів і значень: повні описові формули тлумачення, відсильні тлумачення, зведення варіантів слів та стійких сполучень слів тощо. Обов'язковою умовою до тлумачної частини словника є її самодостатність, у поясненнях немає відсилань до слів, відсутніх в реєстрі словника з розгорнутими поясненнями їхнього значення. Обов'язково відтворюються образні та переносні значення, фіксуються порівняльні звороти. Римськими цифрами позначаються століття, арабськими тисячоліття, рік, том, сторінка, а також номер значення полісемічних слів та індекс омонімів.

Головна мета і головна складність при укладанні словникової статті — семантичне представлення письменницького слововживання [5: 10]. У СМТО ця проблема значно поглиблюється, оскільки необхідно виявити саме той зміст, який вкладає кожен із авторів у певне слово, і подати семантичне розроблення слова в одній статті. Типологічна умовність словникової статті в авторській лексикографії пов'язана передусім з менш жорсткими, порівняно із загальномовними словниками, правилами її заповнення та суб'єктивністю будь-якого авторського довідника. Можливо виокремити певні типологічні властивості та принципи словникової статті як структурної одиниці авторського довідника: опис слова відповідно до його наповнення в мові автора, що передбачає своєрідний поділ словникової статті (значення, відтінки значення, фразеологія, історико-культурний коментар, довідки про походження та особливості

авторського вживання), кількість і обсяг ілюстрацій для розкриття усіх різновидів слововживання.

Стаття починається наведенням наголошеного реєстрового слова. Реєстрові слова розташовуються в алфавітному порядку з абзацу прямим напівжирним шрифтом малими літерами (крім власних назв, які фіксуються з великої літери, та певних абревіатур, що також подаються великими літерами). Розділовий знак після них також напівжирний. Далі після коми наводяться форми словозміни (якщо встановити початкову форму неможливо, засвідчуються у тій формі, у якій уживає автор: **одрубом**, *присл.* Раптово, несподівано, різко. *Потім балалайки враз, одрубом умовкають* (ГТХм, 619); дієслово представляємо у тій видовій формі, у якій його вживає автор: **розгіпнотизовуватися**, -юся, -єшся, *недок.* Виходити із стану сильного впливу, звільнитися від чийсь залежності. *Хто повільно розгіпнотизовувався. Хто і не був загінотизований, а тільки часом, задля лояльності, вдавав, що такий, як усі* (СвБСУ, 1993, 30); якщо в текстах ужито обидві, подаємо через скісну (**самоусвідомлюватися**, -юся, -єшся, *недок.* / *док.* **самоусвідомитися**, -юся, -ишся. Чітко усвідомлювати — усвідомити свою суть, свої характерні риси, свою роль у суспільстві, у житті й т. ін. *Відкриття легенди про Фавста прийшло до Гете в той час, коли він знаходив себе як поет, під впливом науки Гердера про істину в глибинах народньої творчості, і коли він самоусвідомлювався як людина з усією властивою юнацтву жагою поривання розгадати загадку життя* (СвСГЖ, 2018, 365); так само фіксуються неосемантизми; ремарки — спочатку граматичні, потім галузеві, стильові та стилістичні, обмежувальні; потім після крапки — тлумачення й детально паспортизовані ілюстрації з реєстровим словом; уживання лапок зазначається в дужках коло реєстрового слова: **дисидент*** (*у лапках*), -а, ч., *перен.* Той, хто відрізняється від оточення своєю поведінкою, поглядами, моральними принципами; чужий. *Польські політичні засланиці, рекрутований селянин Обеременко — люди, які свято берегли в серці свої святині, молилися своєму Богові й плекали мрії повернутись до дому ОТЦЯ СВОГО. Це не діти казарми — вони в казармі «дисиденти», чужі...* (СвБСУ, 1993, 13). — У СУМ-Дод.: дод. знач. У словосполученнях реєстрова одиниця — компонент ССС і саме ССС після двокрапки: **червона імперія зла**, *зневажл.* Про комуністичний СРСР як велику державу, яка несе воєнну загрозу світові. *А тим часом падіння влади Антихриста в Європі почалось уже після поразки фашизму. Саме тоді настала хвиля клерикалізації Німеччини, Польщі... Нарешті та хвиля захоплює і пустелі червоної імперії зла* (СвБСУ, 1993, 75). За потреби, у дужках після тлумачення наводиться історико-культурний коментар. До деяких слів, зокрема складноскорочених і латиницею, подається інформація про походження, вимову й написання (**ПЕН-Клюб** [пен-], -у, ч. Міжнародна неурядова організація, що об'єднує професійних письменників, редакторів, перекладачів та ін. з метою сприяння дружбі й інтелектуальній співпраці письменників усього світу; бореться за свободу слова, права людини. (ПЕН — абревіатуру створено за подібністю до слова, що

позначає традиційний атрибут письменницької праці, від англ. поет «поет», essayist «есеїст», novelist «романіст», які складаються в слово пен (англ. pen) — перо/ручка). Якби зібрати всі листи, телеграми, книжки і зворушливі святкові подарунки, які вислала протягом останніх десяти років своїм невідомим братам і сестрам одна тільки жінка з Бремену — Христя Бремер, ви розгубилися б і розвели руками: «Це неможливо!» Йдеться не про те, чи робить вона це на кошти Міжнародного ПЕН-Клубу, інших добродійних організацій, чи на власний кошт — ідеться про те, що жадна радянська інституція з цілим штатом не потягла б такої роботи! (СвБСУ, 1993, 104). Для абревіатур у квадратних дужках зазначаємо особливості вимовляння: СНІД [снід], невідм., ч. Синдром набутого імунного дефіциту. Вперше це дивне слово «відчуження» зустрілось у Маркса. Звучало воно тоді абстрактно — як радіяція чи СНІД (СвБСУ, 1993, 27); СВУ [ес-ве-у], невідм., ч. Союз визволення України — політична організація, утворена у Східній Галичині 4 серпня 1914 року, головною метою якої було проголошення самостійності та соборності України. Нині 60-річчя процесу Спілки визволення України (СВУ), що його серед білого дня вчинено більшовиками над тими, хто був славою і совістю української землі (СвБСУ, 1993, 33); ЧК [че-ка], невідм., ж. Всеросійська надзвичайна комісія. ЧК діяла всіма методами без розбору. За кожним українським священиком пускали чутку, що він комуніст (СвБСУ, 1993, 35). У разі, якщо контексти засвідчують хитання щодо відмінювання / невідмінювання абревіатур, рід таких одиниць зазначається в круглих дужках: НТР [ен-те-єр], (ж.). Науково-технічна революція.

Варіанти слів (крім регулярних фонетичних варіантів), які мають спільну граматичну частину і спільні ремарки, подаються через кому (самвидавний, самвидавчий, -а, -е, розм. Прикм. до самвидав. Я не міг нічого ясно сказати, бо «юристи» ще вагались, за що мене звинувачувати: за першим разом мої самвидавні есеї трактувались як «антирадянські» (СвБСУ, 1993, 148); Переді мною машинописна в саморобній оправі книжка з написом на титульній сторінці: Василь Стус. «Зимові дерева». ..У ній боргова записка Василевим почерком. ..Я гадаю, це книжки, які мені приніс для читання автор разом зі своєю самвидавчою збіркою (СвБСУ, 1993, 144) і зі сполучником і (ті, яким передує ремарка: кирилометодіївці і рідше кирилометодіївці, -ів, мн., іст. Член Кирило-Методіївського братства (товариства) — таємної організації різночинної інтелігенції в Києві, яка існувала в 1845 — 1846 рр. і проповідувала ідеї національного відродження, автономізму, слов'янської єдності та народовладдя. Все це звучало б безнадійно абстрактно, аби за нашою спиною не було тієї істини — покинутої, але віками культивованої, від митрополита Іларіона та літописця Нестора — до Сквороди, кирило-методіївців, Гоголя і Шевченка (СвБСУ, 1993, 42); Історично ми зріднилися зі станом убогости в нашому багатому краї... «Україна, вбога сестра ваша...» — звертаються кирилометодіївці до Росіян і Поляків (СвБСУ, 1993, 101); якщо такі варіанти різняться за родовою належністю і мають свої флексії: гіпно́з, -у, ч. і гіпно́за, -и, ж.

Крім власне словникових статей, у СМТО на своєму алфавітному місці розташовані відсилання за допомогою скорочення *див.* усіх варіантів базових (основних) реєстрових слів і видових форм дієслів.

Граматична частина статті оформлюється за допомогою:

— закінчень, які фіксуються з короткою рисою без інтервалу із зазначенням змінної частини слова (**півду́ля**, -і, *ж.*, *розм.* Не зовсім дуля, майже не дуля. || Замаскована дуля. *Ця півдуля* [поема Т. Шевченка «Сон»] була на вагу золота — інформація з перших рук! (СвБСУ, 1993, 56); **кіно́**, -а, *с.* Кінематографія, кіномистецтво. *Все живе мусіло ставати в оборону фундаментальних вартостей. ..в кіні* — копати криницю для спраглих і ханати образи згасання (СвБСУ, 1993, 28);

— ремарок, що вказують на належність до певної частини мови (*ім.*, *прикм.*, *числ.*, *займ.*, *дієсл.*, *присл.*, *прийм.*, *спол.*, *част.*, *виг.*), а також до таких лексико-граматичних категорій, як предикатив (*пред.*), вставні слова (*вст. сл.*) та дієприкметники (*дієприкм.*) і дієприслівники (*дієприсл.*);

— ремарок, що уточнюють граматичні характеристики слова й підкреслюють особливості авторського слововживання (*безос.*, *док.*, *ж.*, *недок.*, *у знач. прикм.*, *у функ. прис.* тощо);

— ремарок, що обмежують уживання слова (*невідм.*, *незм.*, *нереком.*, *перев. док.*, *реком.*, *тільки мн.*, *тільки 3 ос.* тощо): **моде́ль***, -ю, *ч.* (*нереком.*; *реком. ж.*) Уявний чи умовний (зображення, опис, схема і т. ін.) образ якого-небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його «представник»; модель *ж.* *Миколаївська казарма для перетворення материних синів у блудних синів була примітивним моделем.* Використавши військово-поліцейський досвід імперії, більшовики організували тотальний експеримент — перетворення особи в слугу держави і відчуження особи від дому отця свого (СвБСУ, 1993, 14);

— традиційні відсильні формули тлумачення (Власт. за знач..., Прикм. до..., Найвищ. ст. до... тощо), які наводяться до похідного слова за наявності у СМТО твірного.

Стилістична характеристика слова оформлюється за допомогою ремарок: галузевих (*біол.*, *вет.*, *мед.*, *психол.*, *соціол.*, *спец.*, *фіз.*, *церк.*, *юр.* тощо), функціонально-стильових (*бібл.*, *заст.*, *книжн.*, *поет.*, *прост.*, *публіц.*, *розм.*, *фольк.* тощо), рекомендаційних (*нереком.*, *реком.*), емоційно-експресивних (*глузл.*, *груб.*, *жарт.*, *збільш.*, *зменш.-пестл.*, *зневажл.*, *зневажл.-підсил.*, *зниж.*, *ірон.*, *лайл.*, *несхв.*, *сарк.*, *схв.* тощо), пов'язаних з певними сферами уживання (*діал.*, *жарг.*, *злод.*, *молод.*, *студ.*, *сусп.*, *політ.*, *фам.* тощо), які ставляться після граматичної характеристики через кому, наприклад: **воро́на: бі́ла воро́на***, *схв.* Той, хто різко виділяється серед інших, несхожий на оточення своєю моральною перевагою над ними. *Але задумайтесь: у нас зовсім нема іншої зброї, крім моральної. Якщо не будемо вищі морально — нас і не помітять. ..Ми можемо перемагати тільки тією силою, якої у них немає: силою білої ворони, яка не карає і не краде* (СвБСУ, 1993, 55). — У СУМ-11: *несхв.*

При емоційно-експресивних, рекомендаційних ремарках ремарка *розм.* не наводиться. Галузеві та стилістичні ремарки при похідних словах

зберігаються (**совѣти**, -ів, *мн.*, *зневажл.* Назва Радянського Союзу, більшовицького режиму взагалі; **совѣтський**, -а, -е, *зневажл.* Прикм. до **совѣти**). Подаючи ремарку *нереком.* при ненормативному з погляду чинного українського правопису та лексичних норм слові, по змозі зазначається рекомендована форма: **діягноза**, -и, *ж.*, *перен.*, *нереком.* Висновок про моральний стан кого-небудь; *реком.* діагноз. | Образно. *Покруч — це не прізвисько. Це — діягноза, яка стосується хворого, хоч і зовні респектабельного хохла* (СвБСУ, 1993, 58).

Правописна ремарка, яка йде після слова, подається курсивом у дужках (одразу після слова або після порядкового номера значення), розділовий знак після неї курсивом (**Держиморда*** (*з великої і малої літери*), -и, *ч. і ж.*, *зневажл.* Про грубого і деспотичного адміністратора — представника виконавчої влади на місцях, який у роботі використовує поліцейські методи. (За ім'ям персонажа комедії М.В. Гоголя «Ревізор» (1836) — поліцейського Держиморди). *Держиморду посадили Сталіни-Брежневи на нашу мову, на культуру, на освіту — як собаку на сіно* (СвБСУ, 1993, 55). || Тупий виконавець грубого, ворожого суспільству управління. *Такою ж мовою заговорив поет Костянтин Пузина в «Оде малоросійського крест'янина»... Оце був справжній голос народу, коли йому впало на голову кріпацтво і та «класова боротьба», яку сплянували пани сенатори для порізнення козацької нації на взаємно ворожі табори — українських панів, українських селян-козаків, українських кріпаків, і все це, зрозуміло, під пильним наглядом та керівництвом російських **держиморд*** (СвСГЖ, 2014, 63). — СУМ-11: вужче знач., рід — *ч. і ж.*, дод. істор.

За необхідності зазначаються особливості сполучуваності: **бакханалія**, -ї, *ж.*, *чого або з означ.*; **живець**: **на цьо́го живця́ не кúпиш ко́го**.

Тлумачиться кожне слово і словосполука. Усі значення подаються без абзацу. Лексичне значення розкривається шляхом опису поняття, яке воно позначає, або відсилання до іншої статті, яка містить такий опис: Тс. (те саме, що...), Стос. до (стосовно до...), Пов'яз. із (пов'язаний із...) і т. ін. У тлумаченні використовуються скорочення і т. ін.; що-н., хто-н., використ., вигот., власт. тощо. За можливості тлумачення доповнюються синонімами або антонімами, поданими в кінці статті після крапки з комою: **чорновій**, -а, -е. Написаний, підготовлений начорно, не остаточно; прот. біловий. *Миколаївська казарма була **чорновим** варіантом тоталітарної сталінської казарми* (СвБСУ, 1993, 13).

Флексії складних слів, обидві частини яких змінюються, подаються з тильдою (~): між пропущеними частинами, позначеними тильдою, ставиться коротка риска (**міщани́н-спожива́ч**, ~а-~а, *ч.* Людина з дрібними, обмеженими інтересами, вузьким світоглядом. *У нього [Держиморди] є своя сучасна ідеологія **міщанина-споживача*** (СвБСУ, 1993, 55); **муха-одноденка**, ~и-~и, *ж.* Давній ряд поширених в усьому світі крилатих комах, які живуть один день, відкладають яйця у воду або сівши на поверхню-чого-небудь. *Отупілі (де від ситості, де від голоду) маси живуть мудрістю **мухи-одноденки*** (СвБСУ, 1993, 138).

Нумерація нового значення вже зафіксованого слова починається з одиниці (1), або не нумерується, якщо наводиться лише одне нове значення. Надрядковий значок астериск (*) при реєстровому слові засвідчує наявність інших, раніше зафіксованих значень, місце фіксації яких зазначається наприкінці статті після крапки і тире позначкою У із зазначенням відповідного лексикографічного джерела (**порну́ти**, -ну, -неш, *док., чим. 1. що.* Різко провести по поверхні чим-н. гострим. *Світобудова зарезонувала — Владимир флейтовим смішком, хоч запросто могла б і будь-чим іншим — реакцією напнутої струни на фальшивий доторк, скла, коли порнути по ньому бритвою* (Музей, 91). **2. кого і без дод., перен.** Прикро вразити, викликати неприємне гостре відчуття. *Оте «окрутимось» порнуло, наче, наглим звиском, соло на пилиці серед оперової увертюри: не те, не те — не ті слова!* (Польові, 67). — У Грінч., РУС-1933: «ударити, кольнути»). За наявності варіантів чи видових форм астериск ставиться після зафіксованого раніше слова. Відтінки значень подаються за двома прямими паралельними лініями. Особливості вживання слів (у знач. ім., у знач. пред., образне вживання, у порівнянні, вживання у складі власних назв і т. ін.) зазначаються за однією прямою рисою: **діягно́за**, -и, *ж., перен.* Висновок про моральний стан кого-небудь; діагноз. | Образно. *Покруч — це не прізвисько. Це — діагноза, яка стосується хворого, хоч і зовні респектабельного хохла* (СвБСУ, 1993, 58).

При збігові закінчення слова або ремарок до нього в усіх значеннях вказуються вони безпосередньо після реєстрового слова. Якщо вони є відмінними для різних значень чи відтінків значень, наводяться безпосередньо перед тим значенням чи відтінком значення, якого вони стосуються (**розгосподáрення**, -я, *с., іст.* Переведення приватної власності й землі в загальнонародну; націоналізація, колективізація. *Більшовики мусли звести цю картину хаосу і тотального насильства до класової ясности: комуністи — революціонери, чесні і порядні, а контрреволюціонери — погромники. Але щоб Україна вже ніколи не піднялася, треба було знищити живу силу народу — для цього плянувалося розгосподарення господаря і задушення селян голодом* (СвБСУ, 1993, 119); **теля́: Зо́лотé Теля́. 1. бібл.** Символ жадібності і користолюбства — пороків за християнським віровченням. **2. перен.** Багатство, збагачення як єдина мета життя. *На долах завжди вирувало своє життя: з прикрас золотих творили собі ідолів і поклонялись їм, побивали камінням пророків і з захватом слухали демагогів. Робили своїм ідолом Зо́лоте Теля́ і підносили культ слабкостей людських* (СвБСУ, 1993, 86).

Позначка *перен.*, що супроводжує реєстрове слово після граматичної і стилістичної ремарки, засвідчує переносний характер його значення (**пру́жинно-спіра́льний**, -а, -е, *перен.* З гнучкими манерами, поведінкою, що нагадують спіральну пружину. || Здатний прогинатися, запобігати перед начальством. *Омріяний Київ був містом для нас, і з нами велась постійна безкровна війна всіма засобами з участю вірних лакеїв, літературних бовдурів і пружинно-спіральних негідників* (СвБСУ, 1993, 27); **ПРЕОБРА́ЖЕН-НЯ***, -я, *с., книжн.* Набуття іншого образу, вигляду, цілковита зміна

кого-, чого-н. *Вже тоді, напередодні катастрофи самої імперії та імперської Церкви, кращі уми і сумління поривалися до її ПЕРЕОБРАЖЕННЯ* (СвБСУ, 1993, 75); *Зрозуміло, народ вітає автокефалію УПЦ. Але тільки як прелюдію оновлення і преображення Церкви, котра силою своїх кращих пастирів і подвижників буде єднатись у Христі поверх конфесійних бар'єрів і творити диво ПЕРЕОБРАЖЕННЯ НАРОДУ* (СвБСУ, 1993, 76). | *Образно. І тоді вірили, як і тепер вірять у рятівну силу покаяння. Бо тільки глибоке каяття може привести до ПЕРЕОБРАЖЕННЯ ДУШІ* (Там само). — У СУМ-11: дод. образн. Така само позначка, розташована при цифрі одного із значень після решти ремарок, засвідчує переносний характер цього значення: **напівжиття**, -я, ж., розм. **1.** Життя, близьке до смерті, з ледь помітними ознаками життя. **2. перен.** Втрата життєвих сил, енергії, творчого потягу внаслідок яких-небудь переживань, випробувань і т. ін.; неповноцінне життя. *Імла «великої зони» в ту пору давала напівжиття в умовах напівсвободи й напівправди, і напівінтелігенція якось викривляла для себе льояльний квадрат для імітації життя та творчості* (СвБСУ, 1993, 145).

Для відображення семантичної структури полісемічного слова використовуються арабські цифри з пожирненням; абзаци не відбиваються. Відтінки значення відокремлюються двома прямими вертикальними рисками (||). Особливості вживання слів (у знач. прикм., у знач. пред., образне вживання, у порівнянні, вживання у складі власних назв і т. ін.) зазначаються за однією прямою рисою. Перед паралельними лініями і прямою рисою ставиться крапка: **безкомпромісний**, -а, -е. Який не схильний до компромісів, не йде на компроміси. || Який має чесність за принцип. *Схиляюся перед безкомпромісними останніми з могокан — у нас і на Заході* (СвБСУ, 1993, 22).

Абревіатури — складноскорочені слова тлумачаться так: спочатку складноскорочене слово розгортається в словосполучення, на основі якого воно постало, далі через ризику викладається опис із вказівкою на складові компоненти (**соцтабір**, -у, ч., заст. Скорочення: соціалістичний табір — група країн Центральної і Східної Європи, де по Другій Світовій війні було встановлено прорадянські режими). *Уявлення про те, що людина з соцтабору виходить на поле вільного вибору, виявилось ілюзорним* (СвСГЖ, 2014, 49).

Особлива роль у тлумачному авторському словнику, який передбачає обов'язковий контекстний супровід заголовного слова, належить ілюстративній частині. Контекст покликаний передати індивідуалізовані семантичні й експресивні особливості слова в авторському тексті. Ілюстрації можуть бути скороченими й розгорнутими, але кожне значення і відтінок значення має бути проілюстрований.

Паспортизовані ілюстрації наводяться курсивом у хронологічному порядку (за наявності — з творів усіх заявлених авторів) від більш ранніх до пізніших фіксацій, пояснювана одиниця (слово чи ССС) виділяється напівжирним шрифтом. Одночасні цитати подаються в такій послідовності: спочатку ілюстрації з художнього, потім з інших стилів. У паспортизації цитат у дужках ставиться індекс, де перша літера вказує на автора, друга

(або решта) — на назву твору, наприклад: ГЩ (Гончар, Щоденники); при збігу першої літери авторів (Сверстюк — Слабошпицький) додаємо другу літеру прізвища: СвБСУ (Сверстюк, Блудні сини України) і т. ін. Далі через кому — рік, том (якщо є), сторінка: **матеріялістичний**, -а, -е. ... **Матеріялістична філософія відкриває їй [людині] дорогу морально-духовної деградації** (СвБСУ, 1993, 19); **нуль: голий нуль ... Сама ж людина — голий нуль** (Там само). Ілюстрації відділяються крапкою з комою.

Довідкова частина подається в кінці статті, відділяючись тире: **простосердий***, -а, -е. Простодушний, довірливий, сердечний, щирий. | у знач. ім. **простосердий**, -дого, ч.; **простосерда**, -дої, ж. *Але парадокс цього казусу в тому, що люди були занадто високої думки про вчених: їм уявлялась наука мудрістю. Вони, **простосерди**, ще не знали, що є наука без Бога, є наука проти Бога, є наука проти людини* (СвБСУ, 1993, 20). — У СУМ-11: дод. ім.

Отже, авторський зведений словник, наповнений лексемами-репрезентантами сучасних письменників, поетів, перекладачів, публіцистів, стане у пригоді дослідникам, які вивчатимуть індивідуально-авторський стиль кожного з них. Перспективним видається також поповнення зведеного словника-індексу «Український лексикон к. XVIII — п. XXI ст.» систематизованим реєстром авторського словника. А головне — національний мовний корпус буде розширено лексичним та цитатним матеріалом новітньої доби розвитку української мови з творів визначних українських письменників, публіцистів, перекладачів, громадських діячів другої половини ХХ — початку ХХІ ст., які вносять новий живильний струмінь у розбудову системи сучасної української мови. Нова лексикографічна праця стане важливим джерелом фіксації лексико-фразеологічного складу української літературної мови і забезпечить належну реєстрацію й необхідну нормалізацію сучасного її стану, а також послужить надійним підґрунтям для укладання активного словника лексичної основи української мови початку ХХІ ст.

Українська академічна лексикографія, відзначивши разом з усією Національною академією наук України своє століття, створюючи нові словники української мови, засвідчує відданість традиції й водночас готовність відповісти на потреби, які висуває перед нею суспільне життя.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

СУМ-Дод. — Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х кн. Київ, 2017.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винник В.О. Як створювався академічний тлумачний «Словник української мови» в 11-ти томах. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія*. Київ, 2012. С. 16 — 27.
2. Гриценко П.Ю. «Слово поза словником»: реєстр словника як проблема сучасної тлумачної лексикографії. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті*. Київ, 2011. С. 238 — 249.
3. Гриценко П.Ю. Авторська лексикографія: Тарас Шевченко. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія*. Київ, 2012. С. 40 — 69.

4. Карпіловська Є.А. Призабуті ресурси української номінації (за матеріалами словників 1920 — 1930-х років). *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті*. Київ, 2011. С. 278 — 284.
5. Карпова О.М. Словари языка писателей: Монографія. Москва, 1989.
6. Паламарчук Л.С. Українська радянська лексикографія (Питання історії, теорії та практики). Київ, 1978.
7. Щерба А.В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград, 1974.

LEGEND

СУМ-Дод. — Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol. Additional Volume: in 2 books. (2017). Kyiv: Vydavnychyj Dim D. Buraho (in Ukr.).

REFERENCES

1. Vynnyk, V.O. (2012). How to create an academic explanatory Dictionary of the Ukrainian Language in 11 volumes. *Ukrainian and Slavic interpretative and translated lexicography*. P. 16 — 27. Kyiv (in Ukr.).
2. Hrytsenko, P.Yu. (2011). “A Word Out of the Dictionary”: A Dictionary of the Dictionary as a Problem of Modern Explanatory Lexicon. *Ukrainian lexicography in the general Slavic context*. P. 238 — 249. Kyiv (in Ukr.).
3. Hrytsenko, P.Yu. (2012). Author's lexicography: Taras Shevchenko. *Ukrainian and Slavic interpretative and translated lexicography*. P. 40 — 69. Kyiv (in Ukr.).
4. Karpilovska, Ye.A. (2011). Forgotten resources of the Ukrainian nomination (based on dictionaries of 1920 — 1930). *Ukrainian lexicography in the general Slavic context*. P. 278 — 284. Kyiv (in Ukr.).
5. Karpova, O.M. (1989). Dictionaries of the language of writers: Monograph. Moscow (in Rus.).
6. Palamarchuk, L.S. (1978). Ukrainian Soviet lexicography (Questions of history, theory and practice). Kyiv (in Ukr.).
7. Shcherba, A.V. (1974). Language system and speech activity. Leningrad (in Rus.).

Статтю отримано 28.12.2018

Z.H. Kozyreva

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

UKRAINIAN ACADEMIC LEXICOGRAPHY: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Scientific article contains determining the direction of leading Ukrainian modern lexicography to secure renewed source basis. The article is devoted to the history of compiling of The Ukrainian Language Dictionary on 11 volumes that for many reasons is still unexcelled achievement of the Ukrainian lexicography. In addition, this approach is used for lexis systemizing in order to learn deeper the dynamical processes in The Summary Word Index of Ukrainian Lexis (the End of 18th — the Beginning of 21th Centuries). The Index Dictionary is an open lexicographical System and a strong base for the development of the modern integrated lexicography. The basic steps in the development of the author's lexicography, the base of sources for the compilation of writing dictionaries are covered. The necessity of systematic study of the lexical composition of modern Ukrainian language, which provides a combination of the main branches of academic lexicography, is emphasized. The combined vocabulary of the language of the creative personality is considered as an opportunity through the means and means of verbalization of individual world modeling to know the ideology of the artist — the phenomenon of his linguistic personality. It is emphasized on the necessity of systematic study of the lexical composition of modern Ukrainian language, which provides a combination of the main branches of academic lexicography. The sources of the vocabulary of the language of the creative personality are highlighted, the purpose of the lexicographic study of the lexical — phraseological system of the Ukrainian language is outlined taking into account the latest theoretical and practical achievements of the national lexicology, phraseology and lexicography.

Keywords: *explanatory lexicography, systematic research, source base of lexicography, author's lexicography.*